

Hollandi tulbid ja linnahaljastus – mida võtta, mida jätta?

Õppereisi käigus külastasime tootjaid ja näituseid, et tutvuda maastikuehituse ning haljastuse uute suundadega. Me uudistasime tänavatel ja parkides. Millised on trendid, millest võiks eeskju võtta? Kuidas kogetut kasutada?

Tulbid, tulbid! Küll oli neid palju! Meie ei kasvata nii palju vist kartulitki. Need õied on imelised ning ilmselt ei ole keegi vastu, et ka meie kodulinnas võiks neid alati rohkem olla. Küllaltki kulukas lugu, kuid tulpidele lisaks on ka pikema ajahorisondiga sibulaid - krookused, võrkiirised jne. Neid on meiegi kesklinnas näha, pisut mujalgi. Võiks olla aga veelgi rohkem.

Ükskõik, millise taime poole vaadata, olulised on siiski mahud. Et asi jääks silma ja mõjuks, peab panema mitu. Mitu põõsast, mitu puud, mitu püsikut jne.

Linnapilt eksponeerib inimeste iseloomu ja arvestab inimeste vajadustega

Hollandi väikelinnade tänavatel nähtu erineb peamiselt selle poolest, et majadel on selgelt eristuvad eesaiad. Need on väikesed ja fantaasiaküllased. Kasutatakse julgelt erinevatest kividest moodustatud pindu ja madalaid eraldusmüüre. Üle nende paistavad värvilised või struktuursed taimekombinatsioonid, kujud, veesilmad, pingid jms. Muruplatsid peaaegu puuduvad. Iga eesõu on justkui peegeldus elanike olemusest. Nii nagu inimene väljendab end soengu, riiete või aksessuaaridega. Näib, et see rahvas demonstreerib meelsasti oma kodu ja elustiili. Tänavatel jalutada on huvitav.

Kuna Hollandis ei ole ei metsa ega raba, kus jalutada, on põhjalikumalt läbi mõeldud mõnusate parkide olemus ja idee. Parke on rohkem ning suuremaid. Oma koha leiavad seal nii lapsed kui täiskasvanud. Lastel on atraksioonid ja võimalus energia maandamiseks, on ronilad ja batuudid erinevatele vanustele. Oluliseks on peetud mõtet, et inimestel oleks võimalus pargist mitte vaid läbi jalutada, vaid ka mõnusalt aega veeta.

Avalikus tänavapildis jäi silma meie jaoks harjumuspäraste, reastatud istepinkide puudumine. Pisikesi rohelisi oaase, kus istuda, tegelikult siiski jätkub. Need kohad on intensiivsest liiklusest eemal ja seotud inimtegevustega, näiteks laste mänguatraksioonidega. Vahel on pinkidele lisatud ka lauad, mida saab kasutada einestamiseks, raamatu toetamiseks, lauamängude mängimiseks jne. Pingid ja istumiskohad on kutsuvad ja mugavad. Mõnes kohas on istepingid nagu lavatsid, sobivad ka lesimiseks.

Absoluutselt igal pool on kohad jalgrataste hoidmiseks. Sageli väga lihtsad. Nägime näiteks suurt jalgrattaparklat, mis meenutas platsitait lasipuid. Kasutatud oli tavalist värvimata prussi. Pargi tingimustes näis see väga loomulik.

Linnaruumi oli paigutatud betoonist aia- ja teepiirdeid, mis oma massiivsuse ja vastupidavusega peaksid hästi vastu nii ajahamba puremisele kui vahetevahel esile kerkivale vandalismile. Kõnni- ja jalgrattateid on kohati rohkem kui sõiduteid.

Avalike alade taimevalik on Hollandis meie jaoks kohati eksootiline. Üldmulje peamine erinevus meie tänavapildist tuleneb aga erinevast rõhuasetusest hooldusele. Muru ei ole Lääne-Euroopas moes. Muru hooldamine on kulukas. Selle asemel kasutatakse loodussõbralikumaid madalate põõsaste või kõrreliste massistutusi. Kevadistest sibullilledest on avalikus haljastuses eelistatud kitsama lehega ja kergelt naturaliseeruvad lilled, mis pärast õitsemist vähem närtsivat lehemassi omavad ja põõsaste/kõrreliste vahele märkamatult ära hajuvad.

Tänavapuude valik jätab vastuolulise mulje. Palju on praktilistel põhjustel nuditud puid. Näha saab ka kalleid puuspaleere. Samas, kõige levinum on väiksemakasvuliste dekoratiivsete tänavapuude kasutamine. Kevadises Hollandis jätavad kõige efektsema mulje õitsvate ilupuude grupid. Rangelt pügatud hekke kasutatakse pigem vabakujuliste ilutaimede esiletõstmiseks, taustana, mitte eraldusmüüridena.

Roheringlus ja roheline energia

Hollandlased pingutavad usinalt, et muuta senist vale loodusest kaugenevat suunda ning keskkonda taas kõigi jaoks elamisväärsemaks muuta. Nad sorteerivad prügi, vähendavad taimekasvatustes kasutatavaid kemikaale, püüavad paneelidega päikeseenergiat, paljud sõidavad elektriautodega, rääkimata jalgratastest. Tundub, et nad on meist selles mõttes pisut ees. Parkides ja mujal avalikus ruumis on sorteerimist võimaldavad prügikastid. Lapsi õpetatakse juba väiksena neid õigesti kasutama ning see ongi kõigi jaoks tavaline teguviis. Õpetatakse mõtlema, mida saaks teha mina, et asjad oleks paremini. Mõtteviisi peabki maast madalast kujundama hakkama.

Nii levib Hollandis loodushoidlik eluviis. Seesama teema, mida meil järjest sagedamini tõstatatakse. Ehitus- ja viimistlusmaterjalide valik (maastiku)ehituses on kõige aluseks. Rohekatused on trend. See, mida me majapidamises üleliigseks peame, tuleks mingil moel kasutusse võtta. Lehed saab purustada ja mullaks komposteerida. Okstest saab teha laiu piirdetarasid, mille sees linnud ja putukad kodu leiavad. Või hoopis punuda lastele mänguonni või aiateele kaarestiku. Kände ei pea alati välja juurima. Nende vahele saab teha põneva peenra. Kole ilusatest langetatud puude tüvedest on võimalik konstrueerida muljetavaldavaid puhkekohti. Kive saab laduda pinnaseks, kuivmüürideks, kuhjadeks või teha neist hoopis kunstipäraseid installatsioone. Palju sai näha roostes metalli kasutamist, kõlab uskumatult, aga sellest võib jääda mõnikord lausa ilus mulje. Põnevaks multši-ideeks on käbid, pähklikoored, luuviljaliste kivid, teokarbid jms naturaalne materjal. Olemasoleva materjali kasutamisel fantaasiapiiranguid ei ole. Aga meie kohaliku jäätmejaama koormust, ehk maksuraha kasutamist piiraks taaskasutus oluliselt. Kindlasti abistab selline eluviis meiega koos eksisteerivat loodust.

Roheenergia on Hollandis loomulik. Tuulikuid võis näha kohe maanteede kõrval, aga ka suurtel lao- või tootmisplatsidel. Pindalalt on arvestatud vaid tuuliku „jala“ laiusega ning muus osas käib tuuliku all igapäevane elu. Samuti oli pea igal teisel majal päikesepaneelid. Kusjuures 23.aprillil oli Hollandi börsil elektri hind -222€ MWh!

Linnahaljastuse taga on suur teadus

Õppereisi käigus oli meil võimalus külastada Hollandi haljastusfirmat Boot & Dart. See on pika ajaloo pereettevõtte, mis on spetsialiseerunud just linnapilti sobivate taimede aretusele, müügile ja linnahaljastusarhitektuurile. Sealse spetsialisti sõnul võtab uue sordi aretus aega 12-15 aastat.

Linnahaljastuse tarbeks aretatavate sortide puhul pööratakse taime ilu kõrval suurt tähelepanu selle madalale hooldusvajadusele ning vastupidavusele linnakeskkonnas: taimekasv peab jääma pigem madalam, taim peab taluma nii liigniiskust kui kuiva perioodi, ta peab taluma talvist teehooldust – nii lumevalle kui teedele puistatud soola, samuti peab taim suutma allutada umbrohtu.

Ilu vaatenurgast püütakse aretada taimi, mis õitsevad mitu korda, on pigem igihaljad või siis võimalikult kaua lehti või värvilist lehestikku või efektseid vilju kandvad. Rohkete kihtidega õisikute asemel aretatakse variante, kus õiesüdamik on tolmeldajatele pigem kergemini ligipääsetav, sest rohkete väetiste ja kunstlikult tekitatud looduse tulemusel on riik jõudnud olukorda, kus peab putukaid lausa sisse ostma ja nüüd püütakse iseloodud loodust tagasi võimalikult putukate sõbralikuks muuta. Seega saame meie oma eheda looduse üle tõsiselt uhked olla, kuid peame pöörama olulist tähelepanu selle säilitamisele - et meie ei peaks ennast kunagi Hollandile sarnasest olukorrast leidma.

Linnahaljastuse taga on tegelikult suur ja lai teadus. Muidugi on seda ka koduaia haljastus, kuid üldjuhul on aretamise ja valikute kriteeriumid teised. Kui koduaias on sul näiteks viis amplitaime, siis nende väetamine ja igapäevane kastmine ei ole kuigi suur töö, kuid kui tõstame amplitid linnapilti, siis üle saja ampliti igapäevane kastmine on väga suur töö ja kulu. Samuti on see tegelikult rohelisest mõtteviisist kaugel. Ressurss ja materjal, mis läheb amplitpoti enda tegemiseks, seejärel iga kord uue mullastiku ja taimestikuga täitmine, nende paigaldamine ning ka amplitite hooldamine on tegelikult loodusele kurnavam kui hästi läbimõeldud ja kujundatud püsikutepeenrad.

Linnaruumi ilu võti peitub kogukonna ja omavalitsuse koostöös

Eestimaine tänavapilt on asjalik, niidetud ja roheline. Eramajade hoovid on pindalalt suuremad kui hollandlastel, aga tänavatest eraldatud kõrgete hekkide või aedadega.

Omavalitsused kulutavad rohkelt ressursse, et hoida maadliigi murutaolisi lapikesi, mida tegelikult pole ühelgi elusolendil vaja. Türi linnas kulub igal aastal mitme inimese ja kuue kuu jagu töötunde, et ära nudida ca 900 puud. Praktelist vajadust selleks pole. Nii on lihtsalt alati tehtud.

Paljude inimeste arvates piisaks ilusa linnaruumi tekitamiseks reast erksavärvilistest lilleõitest kusagil tänava ääres. Aga kas ikka piisab? Tekitame taas analoogi alguses mainitud eneseväljendusviisiga – rõivastus ja aksessuaarid. Kui kellelgi on kleit halvasti istuva lõikega, kortsus, auklik või keskkonnas ebasobiv, siis pitsid, tikandid ja ehted välimusele väarikust ei lisa. Nii võib ka räämas kohtadele lilledega tähelepanu tõmmates saavutada soovitud hoopis vastupidise tulemuse.

Lisaks kõigile headele ideedele, mida ja kuhu istutada, on üldse mitte vähem oluline hooldus ja selle tagamine. Et rajatu kasvaks ja rõõmustaks. Et alleest ei saaks hambutu naeratus, kui esimesel aastal osa puid koostöö lõpetab ning uute tarvis raha või huvi pole. See on teema, millega peame veel kõvasti tööd tegema. Park ei peaks olema vaid näitus aastaegade vahetumisest, vaid ka ruum, milles viibida. Oluline on funktsionaalsus. Õitsvad põõsad ja puud poleks liigselt kulukad ei hoolduseks ega soetuseks, kuid annaksid linnapildile värvi ja hooajalisust juurde. Samas liigendaks kohati ehk pisut lagedaid ja piinlikult püगतud muruväljakuid.

Usume, et meie linnaruumi ilu võti on kogukonna käes. Teame, et paksude hekkide taga on palju ilusaid ja põnevaid koduaedu. Just omanike näoga huvitavaid aedu, mitte viimse karvakese ja sillutisekivini koristatuid. Samas, igal inimesel pole soovigi aias mütata, aga oma aia tagust korras hoides saaks ikkagi oluliselt kaasa aidata olukorra parandamisele.

Avalikus linnaruumis võiks järk-järgult üle minna mitmekesisemale taimestikule. Et meie lindudel, oravatel ja putukatel jääks alles elukeskkonnad. Et inimestel oleks kohti, kus jalutada ja paigale jääda, uurida ja vaadelda, ennast hästi tunda. Üheskoos huvitavate koduaedade ja linna rohealadega on võimalik tekitada pikki jalutuskoridore. Lausa nii ilusaid, et hollandlastel on põhjust seda uurima tulla.

Lisaks võeti reisilt kaasa lootus, et ka siinmail hakatakse rohkem väärtustama inimesi, kelle igapäevatöö on seotud taimedega. Neid kes seisavad hea selle eest, et meie silm puhkaks, kui liigume punktist A punkti B. Siiani on meil aednikutöö kohati veel pisut alavääristatud, selle raskus alahinnatud ning madalalt tasustatud. Hollandis nägime, et neid töid tegid pigem täies elujõus mehed. Nad teevad tööd, mida hinnatakse ja sellekohaselt tasustatakse, see pole hädaväljapääs, vaid vaba valik. See on töö, mis annab just sellele riigile iseomase näo.

Hollandis ringi liikudes sai selgeks, et hoolimata kõigist kaunistest inimkäelistest pingutustest jäi seal puudu just loomulikkusest. Võrreldes Hollandiga on meil määratult rohkem ehedat looduslikku pinda. Meil on metsad, sood ja rabad. Meil on säilinud looduslik mitmekesisus nii taimede kui loomade seas. Meil on veel putukad. Meil on miski, mida raha eest osta ei saa, kunstlikult luua samuti mitte, kaotada võime selle ometi.

Nii peaksimegi võtma lähteülesandeks meie tugevused ja eripärad ning maitsestama selle heade lisade ja nippidega teiste käest. Jäädes kõige selle juures siiski iseendaks ning uhkeks selle üle, kes oleme.

Kokkuvõtte koostasid Ele Schiff Türi Haldusest, Piret Virkepuu OÜ-st VH Haljastus, Reelika Marrandi OÜ-st Elise Aed ning Kati Nõlvak Türi vallavalitsusest, tekstid koondas ja kirjutas kokku Riina Trumm Lõuna-Järvamaa Koostöökogust.